

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΤΕΤΑΡΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΘΕΜΑ: Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ (7-9 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1989)

Στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων συνεκλήθη από 7-9 Δεκεμβρίου 1989 το Τέταρτο Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας με θέμα: «Η ιδεολογία», υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού. Το συνέδριο οργάνωσε η Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι εργασίες του Συνεδρίου διεξήχθησαν κατά άρτιο τρόπο.

Της Οργανωτικής Επιτροπής του Συνεδρίου προήδρευσε η Καθηγήτρια Τερέζα Πεντζοπούλου-Βαλαλά, με Αντιπρόεδρο τον Καθηγητή Βουδούρη, Γενικό Γραμματέα τον Καθηγητή Νικόλαο Γ. Πολίτη, Ταμία τον Δρα Μάριο Μπέγζο και Μέλη τον Καθηγητή Γρηγόριο Φ. Κωσταρά και τους Δρες Ν. Σαρρή και Δημήτριο Δημητράκο.

Η επίσημη έναρξη του Συνεδρίου έγινε την Πέμπτη 7 Δεκεμβρίου 1989. Κατά την πρωινή συνεδρία της ημέρας αυτής προήδρευσε η Καθηγήτρια Πεντζοπούλου-Βαλαλά. Η πρωινή συνεδρία άρχισε με την ανακοίνωση του κ. Δημητρίου Παπαδή «Η πολιτική ιδεολογία του Αριστοτέλη». Ο κ. Παπαδής επεσήμανε ότι η ιδεολογία του Αριστοτέλους εντάσσεται στα πλαίσια της ευρύτερης εννοίας της ιδεολογίας.

Μεσολάβησαν συζήτηση και διάλειμμα. Κατόπιν ο κ. Κωνσταντίνος Ανδρουλιδάκης παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Ιδεολογία και λόγος: Μια δοκιμή για τη σχέση ιδεολογίας της ιστορίας από τη σκοπιά του Kant». Ακολούθησε ο Δρ Κωνσταντίνος Μιχαηλίδης με την ανακοίνωσή του «Ιδεολογική πρόληψη και διαλογική αποδέσμευση». Ο Δρ Μιχαηλίδης υπογράμμισε την αποδέσμευση, στην οποία φθάνει ο διαλογικός έλεγχος, που δεν μας εκθέτει στο κενό της υπάρξεώς μας, αλλά μαιευτικώς μας βοηθεί να γεννήσουμε μέσα μας την Αλήθεια σε μία κοινωνία με την Αλήθεια του συνομιλητού μας, δυναμένη να είναι ένα πρόσωπο, ένα κείμενο ή ένα έργο τέχνης. Η διαλογική αποδέσμευση συνεπάγεται επομένως την αποδέσμευση του βαθύτερου εαυτού μας, είναι μια κίνηση από την επιφάνεια στο βάθος, από την άγωνα μίμηση στη δημιουργική έκφραση, που κατορθώνεται ως ανάμνηση του πρωταρχικού και δήλωση του έως τώρα αφανέρωτου. Η επομένη ανακοίνωση «Οντολογία - Ιδεολογία - Ουτοπία» του κ. Ανδρέα Παπαμιχαλόπουλου είχε αρκετό ενδιαφέρον λόγω της προθέσεως του συνέδρου να αναλύσει εμπειριστατωμένως αυτές τις φιλοσοφικές έννοιες. Άκρως ενδιαφέρουσα ήταν η παρέμβαση του Ακαδημαϊκού Καθηγητού Κωνσταντίνου Δεσποτόπουλου, μεστή φιλοσοφικού περιεχομένου.

Ακολούθησε συζήτηση και η πρωινή συνεδρία έληξε.

Κατά την απογευματινή συνεδρία προήδρευσε ο Δρ Κ. Μιχαηλίδης. Η συνεδρία άρχισε με την ανακοίνωση του Δρος Δ. Δημητράκου «Ιδεολογική κοινότητα και ανοιχτή κοινωνία», στην οποία ανελύθησαν επαρκώς τα φιλοσοφικά θεμέλια της ελευθερίας. Ακολούθησε η ανακοίνωση του εκλεκτού στοχαστού και συγγραφέως κ. Χρήστου Μαλεβίτση «Το δαιμονικό στοιχείο στην πολιτική ιδεολογία». Κατόπιν παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Ιδεολογία και θρησκεία» ο Δρ Νεοκλής Σαρρής. Ακολούθησε εποικοδομητική συζήτηση. Μετά παρουσίασε την ανακοίνωσή του ο κ. Σωκράτης Δεληβογιατζής («Η προβληματοποίηση της ιδεολογίας»).

Την Παρασκευή 8 Δεκεμβρίου 1989 (δεύτερη ημέρα του Συνεδρίου) της πρωινής συνεδρίας προήδρευσε ο Καθηγητής Αναστάσιος Μπουγάς. Η συνεδρία άρχισε με την ανακοίνωση του κ. Βασιλείου Νούλα «Προβλήματα ιδεολογίας και η διδασκαλία της φιλοσοφίας», που ήταν αρκετά ενδιαφέρουσα. Ακολούθησε ο κ. Ανδρέας Κατσαμανής με την ανακοίνωσή του «Η συσχέτιση των εννοιών: α) της Ιδέας κατά Πλάτωνα και β) της πληροφορίας ως τετάρτου φυσικού μεγέθους». Μετά ο κ. Γεώργιος Καραγιάννης παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Η έννοια της ιδεολογίας κατά τον Karl Marx και η πηγή των ιδεολογιών σε σχέση με την αρχή της φιλοσοφίας». Ο κ. Καραγιάννης υπογράμμισε ότι η μαρξιστική θεώρηση της ιδεολογίας δεν καλύπτει την υπαρξιακή αυθεντικότητα του ανθρώπου. Στη συνέχεια ο Δρ Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Κοινωνιολογία του επιστητού, γλώσσα και η αντίσταση της πραγματικότητας». Σε αυτήν επεσημάνθη η διαρκής και διαχρονική αξία της φιλοσοφικής ερεύνης για την εξασφάλιση της πανανθρωπίνης βεβαιότητας, δηλαδή ότι πάντοτε θα υπάρχουν ορθαί και εσφαλμένα γνώμαι. Ακολούθησε η ανακοίνωση του κ. Μανώλη Μαρκάκη «Η ιδεολογία ως καιρικότητα». Ο κ. Μαρκάκης τόνισε ότι ιδεολογία είναι το περιεχόμενο εκείνο της συνειδήσεως, που εκδηλώνεται σε μία καιρικότητα ως ασυνέχεια και επιδιώκει να σφετερισθή, ενώ η προθετικότης της να μετακινηθεί από την Ύπαρξη στην Ιστορία είναι κρίσιμη για τον επαναπροσδιορισμό των όρων της καιρικότητας ή μέρους τους. Ακολούθησε η ανακοίνωση του κ. Κωνσταντίνου Κωβαίου «Προοδευτισμός και συντηρητισμός: Η σκοπιά του Wittgenstein», στην οποία υπεγραμμίσθη ότι ο φιλόσοφος, κατά την βιτγκενσταϊνική θεώρηση, δεν είναι πολίτης καμιάς κοινότητας ιδεών. Ακολούθησε η ανακοίνωση του κ. Κωνσταντίνου Τσαφαρά «Φιλοσοφία και ιδεολογία». Ο κ. Τσαφαράς επεσήμανε τη σπουδαιότητα της φιλοσοφίας ως επιστήμης εννοιών, κρίσεων, αξιών και ηθικών αρχών. Κατόπιν έγινε συζήτηση, που επεσφράγισε τη λήξη της πρωινής συνεδρίας.

Κατά την απογευματινή συνεδρία προήδρευσε ο κ. Χρ. Μαλεβίτσης. Η συνεδρία άρχισε με την εμπεριστατωμένη ανακοίνωση του Καθηγητού Λάμπρου Κουλουμπαρίτση «Το πρόβλημα των αρχών και η ιδεολογία», που εξήτασε με πληρότητα το φιλοσοφικό υπόβαθρο της ιδεολογίας. Μετά ο Δρ Στυλιανός Βιρβιδάκης παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Θεωρία της ιδεολογίας και ηθικός ρεαλισμός». Ο σύνοδος τόνισε την αναγκαιότητα προσδιορισμού των κυρίων χαρακτηριστικών των ρεαλιστικών αιτημάτων, που υπαγορεύουν την ορθή σύλληψη του προβλήματος και των θεωριών, που μπορούν να συντελέσουν στην καλύτερη κατανόησή του. Ακολούθησε η ανακοίνωση του Καθηγητού Τάσου Μπουγά «Ιδεολογία και κοινωνικό ασυνείδητο του Louis Althusser». Ο Καθηγητής Μπουγάς υπεστήριξε ότι η κατά τον Althusser κατανόηση της ιδεολογίας αντιπροσωπεύει μία σημαντική αναθεώρηση θεμελιακών θέσεων του κλασικού μαρξισμού. Κατόπιν η κ. Δήμητρα Μήττα παρουσίασε την καλοζυγισμένη

ανακοίνωσή της «Ο ρομαντισμός από άποψη ιδεολογική». Η κ. Μήττα υπεγράμμισε την συγγένεια του ρομαντισμού με την ιδεολογία. Η απογευματινή συνεδρία έκλεισε με την ανακοίνωση του κ. Σπυροβασίλη Φιοραβάντε «Στοιχεία μιας σύγχρονης αντίληψης περί ιδεολογίας» και την επακολουθήσασα συζήτηση.

Το Σάββατο 9 Δεκεμβρίου 1989, τρίτη ημέρα του Συνεδρίου, προήδρευσε της πρωινής συνεδρίας ο Καθηγητής Λάμπρος Κουλουμπαρίτσας. Παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Η ιδεολογία στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία» ο κ. Ορ. Σιμώνης. Ο κ. Σιμώνης επεσήμανε ότι η επιστημονική τεχνολογία, με τον αντικειμενικό καθορισμό των ορίων μεταξύ αξιοποιήσεως και εκμεταλλεύσεως, βάζει τον αποτελεσματικότερο φραγμό στις ιδεολογίες, από τις οποίες οι ανθρώπινες κοινωνίες είναι εξηρτημένες, όπως οι τοξικομανείς από τα φάρμακά τους. Η ανακοίνωση της κ. Γιούλης Ράπτη «Μοντέρνα αρχιτεκτονική και ιδεολογία» ησχολήθη με το ερώτημα, εάν η αρχιτεκτονική μορφή μπορεί να θεωρηθεί φορέας μιας ιδεολογίας και συγχρόνως δημιουργός της. Ο κ. Βασίλειος Καρασμάνης με την ανακοίνωσή του «Τεχνολογία και ιδεολογία» τόνισε ότι η θεωρία και κριτική της ιδεολογίας οφείλει να στραφεί στην ανάλυση του φαινομένου της τεχνολογίας της εποχής μας και των ιδεολογικών του παραμέτρων. Μετά τη συζήτηση παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Ιδεολογία και εννοιολογική συγκρότηση των επιστημών της φύσης» ο Καθηγητής Διονύσιος Αναπολιτάνος, υπογραμμίζοντας ότι τα δάνεια των επιστημών της φύσεως από την ιδεολογία δεν εξαντλούνται στο επίπεδο κάποιων ιδεών ημιεπιστημονικού χαρακτήρος, αλλά, τούναντίον, τα χρησιμότερα από αυτά έχουν περιοχές προελεύσεως εντόνως οντολογικού και μεταφυσικού χαρακτήρος. Μετά η Δρ Αλεξάνδρα Δεληγιώργη παρουσίασε την ανακοίνωσή της «Ο επικοινωνιακός λόγος του Habermas και η ιδεολογική κριτική της ιδεολογίας», τονίσασα ότι δεν είναι βέβαιο πως ο πραγματισμός του Jürgen Habermas είναι απηλλαγμένος ιδεολογικών στοιχείων. Ακολούθησε συζήτηση και η πρωινή συνεδρία έληξε.

Κατά την απογευματινή συνεδρία προήδρευσε ο Καθηγητής Κωνσταντίνος Βουδούρης. Τη συνεδρία άρχισε ο ίδιος ο Καθηγητής Κωνσταντίνος Βουδούρης με την ανακοίνωσή του «Ιδεολογία και αντικειμενικότητα», μεστή φιλοσοφικού περιεχομένου. Ο Καθηγητής Βουδούρης, που μίλησε χωρίς χειρόγραφο, υπεγράμμισε ότι υπάρχουν ιδεολογίες, που φορτίζουν εντόνως και συναισθηματικώς τον διανοητικό μας ορίζοντα, αλλά η φόρτιση αυτή, εφόσον δεν έχει ηθικό χαρακτήρα, μπορεί να διαλυθεί και να περιορισθεί σε μέτρα τέτοια, που από φιλοσοφική άποψη θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε κάποια συμφωνία, που θα ήταν ίσως αναγκαία προϋπόθεση για να έχει εφαρμογή η έννοια της αντικειμενικότητας. Επομένως οι προβαλλόμενες εκάστοτε ιδεολογικές διαφορές ή διαφωνίες δεν συνιστούν από μόνες τους ένα κριτήριο, που αναιρεί λογικώς τη δυνατότητα γεφυρώσεως των ιδεολογιών ή την υπέρβαση των διαφωνιών, αλλά είναι επιλογές υπαγορευόμενες από άλλους λόγους και σκοπιμότητες. Κατόπιν παρουσίασε την ανακοίνωσή του «Η δυνατότητα του ιδεολογικού διαλόγου» ο Δρ Α. Κουτούγκος. Ακολούθησε συζήτηση, και κατόπιν έλαβεν το λόγο ο Καθηγητής Κ. Βουδούρης, που έκανε ευστόχους παρατηρήσεις δια την πορεία του Συνεδρίου και κάνοντας συνοπτική επισκόπηση των λεχθέντων κατέληξε εν σχέσει με το θέμα που ανέπτυξε σε γόνιμα φιλοσοφικά συμπεράσματα.

Τις εργασίες του Συνεδρίου έκλεισε η Πρόεδρος Καθηγήτρια Πεντζοπούλου-Βαλαλά.

Το τέταρτο Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας, κύριος θεματικός άξονας του οποίου ήταν η ιδεολογία, ήταν άψογο από κάθε πλευρά. Όλες οι ανακοινώσεις διεκρίνοντο

για την επιχειρηματολογία τους, το υψηλό επίπεδο της φιλοσοφικής τους προβληματικής και την αξιολογική τους σπουδαιότητα.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΧΑΡΑΚΑΚΟΣ
ΑΘΗΝΑ

ΣΥΜΠΟΣΙΟ WITTGENSTEIN (ΡΕΘΥΜΝΟ, 15-17 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1989)

Με ευκαιρία τη διεθνώς εορταζόμενη συμπλήρωση εκατονταετίας από τη γέννηση του μεγάλου βιεννέζου φιλοσόφου Ludwig Wittgensten (1889-1951), ο Τομέας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Κρήτης διοργάνωσε τριήμερο Συμπόσιο μελέτης και συζήτησης γύρω από τις θέσεις που ανέπτυξε ο αυστριακός διανοητής τόσο κατά την πρώιμη, όσο και κατά την ύστερη φάση της φιλοσοφικής του δραστηριότητας. Οι σύνεδροι που παρερεύθησαν, υπήρξαν κατά την πλειοψηφία τους διδάκτορες και πανεπιστημιακοί καθηγητές από ολόκληρη σχεδόν την Ελλάδα, με αναγνωρισμένη συμβολή κατά το παρελθόν στη σπουδή της φιλοσοφίας του Wittgenstein.

Η έναρξη των εργασιών του Συμποσίου έγινε το απόγευμα της 15ης Δεκεμβρίου στο Αμφιθέατρο της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, με τον χαιρετισμό του Πρύτανη του Πανεπιστημίου, Καθηγητή κ. Δημητρίου Μαρκή, και την προσφώνηση της Διευθύντριας του Τομέα Φιλοσοφίας, Καθηγήτριας κ. Μυρτώς Δραγώνα-Μονάχου. Σ' αυτήν και στις επόμενες τέσσερις συνεδρίες, στις οποίες προήδρευσαν τα μέλη του Τομέα, ακολούθησε η παρουσίαση των ανακοινώσεων των συνέδρων, οι οποίες κάλυψαν ένα ευρύτατο φάσμα θεμάτων, σχετικών με τη μορφή, αλλά και τις επιδράσεις, τις απηχήσεις, τη γονιμότητα, τη μετεξέλιξη και τις προοπτικές, αν όχι και τις αδυναμίες του έργου του βιεννέζου φιλοσόφου.

Στην ανακοίνωσή της, με θέμα «Το πρόβλημα του αντικειμένου στο *Tratatus*», η Δρ Μαρία Βενιέρη έθιξε ένα πολυσυζητημένο πρόβλημα μεταφυσικής, σχετικό με την πρώιμη φιλοσοφία του Wittgenstein: τη φύση των απλών αντικειμένων που αντιστοιχούν στα απλά ονόματα και αποτελούν την ουσία του κόσμου. Αφού εξέθεσε τις απόψεις των σημαντικότερων ερμηνευτών, η ομιλήτρια επεκτάθηκε στη διερεύνηση των στοιχείων που ευνοούν τη ρεαλιστική ερμηνεία του *Tractatus*, και αιτιολόγησε την παρουσία του όλου ερμηνευτικού προβλήματος με αναφορά στην εγγενή αδυναμία του ίδιου του βιτγκενσταϊνικού έργου.

Η κ. Βάσω Κιντή με την ανακοίνωσή της, που είχε θέμα τη διάκριση μεταξύ «*Βλέπω (seeing)* και *βλέπω ως (seeing as)* στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*», επιχείρησε να κατανοήσει αυτή τη διάκριση που κάνει ο Wittgenstein στο βασικό έργο της ύστερης φιλοσοφίας του, ως έμμεση επίθεση στην αυστηρότητα του διαχωρισμού μεταξύ παρατήρησης και θεωρίας, που προϋποθέτει η γνωσιολογία και η φιλοσοφία της επιστήμης του νεότερου αλλά και του σύγχρονου εμπειρισμού.

Ο Επίκ. Καθηγητής του Ε.Μ. Πολυτεχνίου, κ. Άρης Κουτούγκος, αποπειράθηκε με μια πρωτότυπη σκέψη να επαναπροσδιορίσει την απάντηση που έδωσε ο ύστερος Wittgenstein στο ερώτημα για το νόημα. Με τον ίδιον τον τίτλο της εισήγησής του «*Το νόημα ως χρήση, ή ως αντίσταση στη χρήση;*», παραλλάσσει τη βιτγκενσταϊνική άποψη ότι το νόημα των λέξεων φανερώνεται μέσα από τη χρήση τους, και προτείνει την *αντίσταση* στη χρήση, αφορμώμενος από κάποιες επιφυλάξεις απέναντι στον ψυ-